

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA CLUB ALPÍ CATALA BUTLLETÍ

SUMARI: Passeig Arqueològic de la Falsa Braga a Tarragona, per JERONI MARTORELL. — Les neus i les allaus, per IGNASI ESCUDÉ.—Notes de Suïssa, per FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA. — Un

refugi als Rasos de Peguera, per J. M. G. — Una revolució social de cinquanta segles enrera, per PELEGRÍ CASADES I GRAMATXES. — Crònica. — Bibliografia. — Noticiari.

Passeig Arqueològic de la Falsa Braga a Tarragona

Monument i siti singulars

SEGLES abans que els romans ocupessin la Ibèria, ja Tarraco era famosa per les seves muralles, que constituïren a l'Occident d'Europa, un monument únic en el gènere per la fortalesa i magnificència. Roma completà l'obra primitiva.

Blocs grandiosos, irregulars, sobreposats amb enginy, el pes dels quals arriba a prop dels 22.000 quilos, formen el basament de les muralles; damunt, sillars perfectament escairats, generalment amb el contorn dels junts picat i el fons sols desvastat, completen l'alçària dels murs; torres fermes, formidables, ressalten del parament; prop d'elles obren portes, petites, però com aquelles de fort, imposant aspecte.

De l'extens perímetre que va cloure la ciutat, sols resta avui, en bon estat, la part situada dins el lloc anomenat «Falsa Braga». Tarragona fou assentada dalt d'un planell, voltat per la part NE. d'espadats rocosos, que baixa suaument pel cantó SO. fins a la mar. Allí on era fàcil estendre l'àrea urbana, la muralla ha estat més o menys o totalment destruïda, com en els passeigs de Sant Antoni i Saavedra. Sols es mantenen sencers els grans panys de paret i torres, meravella de puresa antiga, al peu de la muralla, on un gran desnivell impedia l'expansió de la ciutat.

És en aquella part de Tarragona, que s'establí la «Falsa Braga» conjunt de fortificacions, de murs i baluards, situat al peu de la muralla antiga, construït pel general anglès Stanhope, a començaments del segle XVIII, quan la guerra de Successió entre els partidaris de Felip V i l'Arxiduc d'Àustria Carles III.

El sistema de baluards esmentat, limita un espai anivellat de trànsit, junt a la vella muralla, el qual, segons s'ha exposat, ve dalt d'un espadat de roca. Així, tal lloc, és com un mirador sobre els terrenys que voltan la ciutat.

«Allí Tarragona - diguérem l'any 1919 - ha de construir un passeig arqueològic que serà famós al món. A un cantó es contemplaran els murs únics, grandiosos, realitat que, tot veient-la, sembla fabulosa; a l'altra banda, enfonsant-se avall, lluny l'horitzó, els camps verds, els suaus vessants de les nostres terres mediterrànies».

Muralles

Murs.—El primitiu perímetre murat de Tarragona, que segons parers baixava fins a la mar, s'ha suposat que tenia una longitud de més de quatre quilòmetres. La llargària real, avui existent des de la casa de Pilats, seguint pel passeig de Sant Antoni, darrera del Seminari i Palau de l'Arquebisbe, emplaçament de l'Arç romà, fins a la porta dita del Roser és major d'un quilòmetre: 1.120 metres; la longitud closa dins de la Falsa Braga és de 550 metres.

Dues parts, de ben diverses construcció i aspecte, presenta la muralla: la inferior, o basament, i la part alta. És distint el mètode constructiu; diferent en certes parts, el temps, l'època de construcció.

El més sorprenent de les muralles de Tarragona, és la part baixa, per les dimensions extraordinàries de les pedres, força i ciència constructiva esmerçades en alçar-les.

La planta de la muralla està constituïda per un seguit de ratlles rectes, formant angles adaptats a la configuració del terreny; trenquen aquestes ratlles, les torres, cadascuna de les quals tingué prop d'ella una porta, a la qual defensava.

Les muralles situades enfront de la mar i del cantó oposat de muntanya, fora del recinte de la Falsa Braga, es troben molt malmeses, i d'elles sols resten les pedres de basament i escassos panys de paret romans. Façanes de cases, amb balcons i finestres, s'alcen damunt i obren entre les pedres antigues. Cap torre subsisteix en aquesta part. Al passeig de Sant Antoni hi ha una porta

que dona pas al carrer de la Portella; una altra porta es troba enfront del passeig de Saavedra, prop del portal medieval del Roser.

Muralls, torres i portes, en molt millor estat, s'han conservat a la Falsa Braga. L'Arquebisbe i el Seminari, feren obertures, però els murs subsisteixen en molt satisfactòria relativa integritat.

La muralla inferior és de factura ben desigual i amb pedres de molt diversa mida, construïda com un gegantí treball de marger. Les pedres són sense picar, irregulars, tal com es trobaren a la muntanya, no arrencades de pedrera; són només un xic retocades, per tal de fer avenir els junts. En torres i portes el retoc és més acurat, cercant l'horitzontalitat en els junts d'assentament; com que, amb tot, les grosses pedres no encaixen, d'altres de petites omplen l'espai comprès entre elles.

El volum i, per tant, el pes de les pedres, és molt variable. Sovintegen les que amiden 1'20-1'50 metres de llarg, per una alçada i gruix de 0'60-0'80 m. Són en gran nombre les pedres de 2'50-3'00 metres de llarg per una altura d'1'00-1'50 metres i gruix semblants. Excepcionals són les pedres de 4'00 metres de llarg per 1'50 d'alçada i 0'80-1'00 metres de gruix.

El pes dels volums esmentats correspon a un mínim de 1.500-2.000 quilos. Són en gran nombre les de 4.000-5.000 quilos; sovintegen les de 10.000 a 15.000 quilos, i algunes arriben a 18.000, 19.000 i fins al pes excepcional de 21.600 quilos.

Els llocs on les pedres són de major volum és el mur comprès entre les torres de l'Arquebisbe i la del Capíscol, i també en les torres i portes.

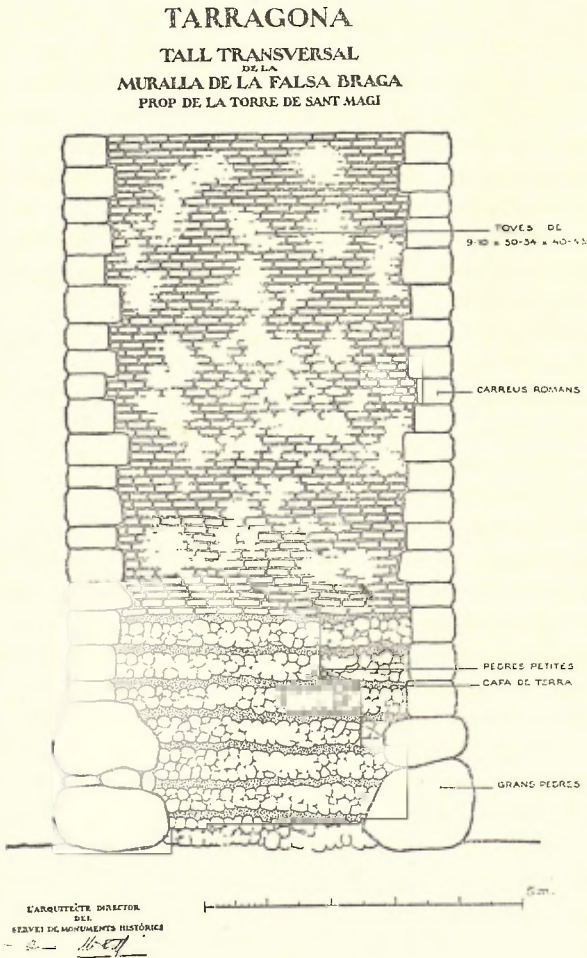
De les dades anteriors, resulta quelcom important a constatar o sigui, la major grandària en general, fora de contades excepcions, de les pedres de la muralla de Tarragona, relativament a les construccions de l'Argolida. A Tirinte els blocs corrents són de 3.700 a 4.000 quilos; els de 12.000 a 13.000 són escassos; a Micenes els volums són menors. A Tarragona existeixen gran nombre de blocs el pes dels quals és de 15.000 a 20.000 quilos.

Damunt de la muralla dita ciclòpia, s'alça el mur romà, de carreus ben escairats, amb el parament picat, totalment o parcialment. Diverses proporcions i picat de sillars, corresponen a temps diversos; a les torres esmentades l'aparell tendeix a la forma quadrada d'uns 0'65-0'80 metres d'alt i semblant o poca major llargada; en els altres paraments els sillars tenen uns 0'40-0'60 metres d'alt per doble o major longitud. La primera disposició, en la qual el picat és més acabat, és més antiga.

L'alçada de la muralla, corresponent a un i altre temps, és variable. El basament oscilla, en general, entre 1'60 i 2'40 metres; en algun lloc i a les torres s'eleva fins a 6'50 i 7'00 metres. L'obra romana va aixecar els murs fins a 11'00 metres. Sobre aquesta mida

ve encara la barana del camí superior, la qual cosa va fer suposar diversos autors que els murs arribaven a 12'00 metres.

Publiquem adjunt un dibuix del tall transversal de la muralla, obtingut junt a la torre de Sant Magí, on l'any 1931 va ocórrer l'enferrocament d'un dels paraments i del massís interior; l'accident va permetre veure clarament quina era l'estructura constructiva. Els paraments exteriors són de pedra, de grossos blocs irregulars al basament i carreus romans, ben escairats, da-

A l'interior, a la part baixa, alternen capes piconades de petites pedres o grava de riera, (0'35-0'40) amb altres de terrà (0'15) en tota l'alçada dels blocs ciclòpics i filades inferiors romanes, o sigui, uns 3'50 metres; damunt, fins al cim, la muralla és replena de toves d'argila,

assecades al sol. La mida d'aquestes toves varia entre 9-10, 30-34 i 40-45 centímetres.

Torres i portes.—Tres torres, cadascuna amb caràcter i condicions pròpies, individualitat definida, trobem a la «Falsa Braga» trencant la continuïtat dels murs.

La torre avui dita de l'Arquebisbe, en altre temps del Paborde, el qual tenia soberania feudal damunt del camp de Tarragona i era el primer dignatari del Cabilde Catedral, presenta damunt l'obra antiga la de l'Edat mitjana, consistent en una major elevació dels murs fins a doblar aquella. El cim és emmarletat; un xic més avall hi ha una sèrie de pedrers. La planta amida davant, 9'55 metres; costat dret, 8'60; esquerre, 3'85. Aquesta torre imposa per la seva magnífica massa; el color del parament, quan hi bat el sol, barreja d'ocres i cadmis, és de gran bellesa.

Al nord d'aquesta torre, es troba una porta, la qual fins ara havia estat del tot tapiada. La llinda de la dita porta és a una alçada major que en totes les altres; sens dubte, això fou considerat en temps posteriors com un defecte, i fou reduïda l'alçada per una altra llinda inferior. L'ample del pas de la porta és de 1'50 metres; alçada primitiva, 3'10; reducció a 2'15.

Torre i porta del Capíscol. En ella les proporcions del conjunt tenen un aspecte ferreny, imponent, que sobta el visitant; torre i porta es completen, i es veu ben clar que aquella era feta per a la defensa del pas allí obert. La part ciclòpia està en admirable estat de conservació, com acabada de fer; en l'aparell romà es veuen canvis, obra de temps diversos. La planta de la torre amida al centre, 9'00 metres; dreta, 3'85; esquerra, 8'00. Alçada de grosses pedres: 5'50 metres; total amb l'aparell romà, 11'00 metres. Observis la diversitat de la sortida, a una i altra banda, en relació amb la muralla, la qual cosa ocorre també en les altres torres i cal tenir present en estudiar quina és l'obra primitiva i la romana, en reformar i completar aquella. El pas de la porta és de 1'35 metres d'ample per 2'25 d'alt. La llargada de la llinda és de 3'90 metres, i el pes de la qual evaluem en 16'50 tones.

Torre de Sant Magí. És més carrada, sembla encara més ben assentada que les altres. El basament té un aspecte màxim de fortalesa. Les mides de la planta són majors que en les altres; davant o centre, 11'75 metres; dreta 9'20; esquerra, comprès el gruix de la muralla derruïda, dins la qual era amagada, 9'50 metres. Alçada de les grosses pedres, 6'50; total 11'00 metres. Particularitats sin-

gulars ofereix aquesta torre: en la part alta el fris de Minerva, amb l'escut mig partit, escultura de remarcable arcaisme; a més, a l'angle exterior, dos caps de dona, molt desfets ajuntats en un tronc de bell aspecte grec; un altre cap, lligat amb una mena de capitell, apareix en el recó amb la muralla. A la dreta de la torre, hi ha un forat tapiat; és l'únic indici de porta propera.

Porta del Socors. Prop de la torre de Sant Magí, fou oberta pels romans una ampla portalada de punt rodó, adovellada. Malauradament es troba mutilada, amb el pas reduït posteriorment.

Cronologia.—En quina data i per qui va ésser alçada aquesta construcció? El problema és complex, no ben definit encara. L'existència a l'Occident d'Europa d'una obra de tal naturalesa, única, isolada, ha fet divagar en gran manera els arqueòlegs. No s'ha dit encara la darrera paraula respecte de l'afer. La llegenda havia resolt la qüestió: la muralla fou alçada pels cíclops, gegants de gran força, éssers mitològics, originaris de l'Àsia Menor; així Pausanias explicava la construcció de les fortificacions de Tirinte.

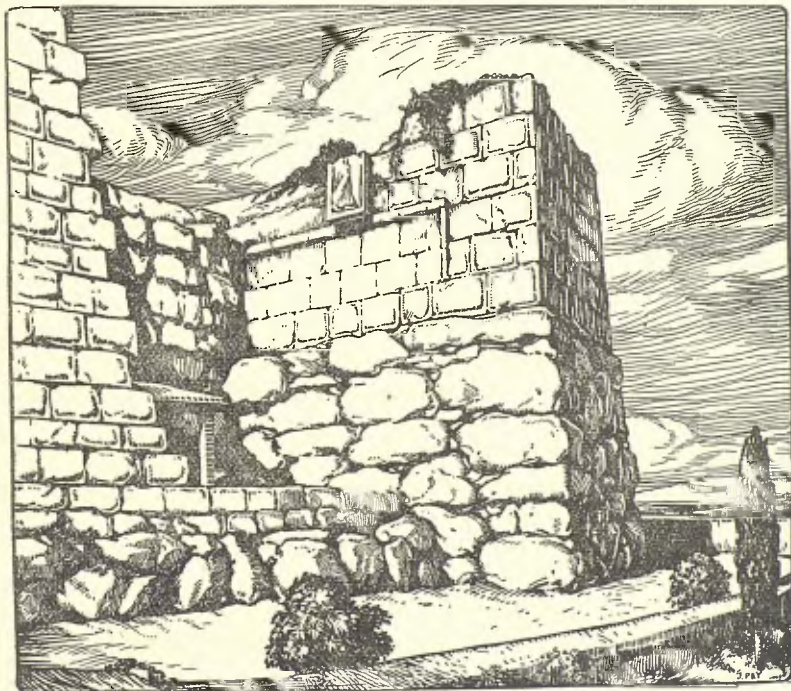
Cercant una atribució raonable, es manteniren diverses teories; tota relació o semblança amb el monument, suggerí una solució. Obra prehistòrica, dels plasgs, heteus, egeus, fenicis, etruscos, celtes, ibers, cosetans... Poc podien haver fet la muralla aquella gent esmentada, que mai no s'establí a Catalunya. Elucubracions literàries, més que estudis arqueològics objectius, han estat principalment origen d'aquestes opinions.

El Professor A. Schulten i el Dr. Bosch Gimpera, els quals darrerament han estudiat la qüestió, s'inclinen a creure que es tracta d'una construcció alçada pels pobladors del país, els ibers, sota el guiatge d'arquitectes grecs, a mitjans del segle v abans de J. C. Per eliminació de teories sense fonament, per comparació dels resultats arqueològics amb les fonts literàries, per semblances entre les muralles de Tarragona i la de la colònia grega d'Empúries, especialment en quant a la disposició de torres i portes, es dedueix la precedent conclusió. L'estratigrafia resultant de les excavacions fetes fins ara a Tarragona, va d'acord amb la hipòtesi exposada.

Reconeixent els sòlids fonaments d'aquesta tesi, cal dir que les pedres de les muralles de Tarragona en relació amb la d'Empúries, són de més grosses dimensions; que l'aspecte general de la muralla és més groller, més avingut amb el que ofereixen, quant a tècnica constructiva, certs monuments prehistòrics, singularment els talaiots de Capocorp Vell, a les Balears, obra del quart període de

l'Edat del Bronze. Fondes arrels, vella tradició mediterrània. La trobem a les ciutadelles i palaus, on visqueren els herois d'Homer, a Tirinte i Micenes; apareix en les muralles i torres de les illes de Sardenya i Gozzo, als talaiots i navetes de les Balears, a les fortificacions dels poblats d'Almeria, als murs ibèrics de Sagunt, a Girona i Tarragona.

Unes observacions volem exposar, deduïdes de la descoberta

Torre de Sant Magí amb un fris de Minerva

feta en executar els treballs suara portats a terme. En desfer un munt de terres sobreposades, que quedaven d'un baluard desmantellat, existents a l'extrem del mur orientat al NE., davant de la casa de Beneficència, cara a la mar, trobàrem el retorn de la muralla i un conjunt de pedres que considerem d'interès. L'obra megalítica té un aire més rústec que en altre lloc; hi ha indicis d'un corredor, cap a l'interior, potser del pas d'una porta; darrera es troba una escampada de grosses pedres. Tot plegat sembla això quelcom diferent de l'obra de la muralla, com un petit clos, un fort més primitiu.

Un altre fet patent, de difícil explicació, és ço que s'ofereix a la vista junt a la torre de Sant Magí, on ocorregué l'esllavissada del parament exterior i replè interior. En derruir-se la muralla, quedà descobert el parament de la torre, existent en tot el gruix de sis metres que té aquella i que amagava la construcció romana; més encara, dalt del parament aparegué un mig baix-relleu, amb la representació de Minerva, d'un fort arcaisme escultòric. És evident: la muralla fou reconstruïda posteriorment a l'època en què es bastí la torre, avançant-la en gran manera. Notem a més d'aquesta muralla entre la torre de Sant Magí i el suposat fort abans esmentat, té a distàncies regularment dispostes uns murs transversals de pedra picada d'obra romana, que lliga els fonaments exteriors d'una i altra banda de la muralla. D'aquests fets entenem deduir-se que en època romana allí fou reconstruïda totalment la muralla.

No són filles d'un sol període, sinó obra llargament elaborada les muralles de Tarragona; tant en l'obra megalítica primitiva com en la romana, hi ha parts amb essencials diferències constructives. El primitiu recinte fou ampliat, reconstruït en temps diversos.

L'obra romana presenta diferències essencials. Desembarcat Cneu Escipió a Empúries l'any 218 a. de J. C., arriba tot seguit a Tarragona, on s'establí fermament; l'emperador August hi féu llarg sojorn; també Adrià hi habità. Prou explica això els divers, treball i aspecte de les pedres abans descrit.

«*Falsa Braga*».—Aquest nom és l'expressió tècnica d'una fortificació militar. Es tracta d'una contramuralla, sistema de defensa situat sota, el peu d'altre mur; és l'ampliació de la barbacana dels romans, adaptada als temps moderns.

Del gran conjunt de fortificacions del tipus Vauban, que als segles xvii i xviii, foren construïdes a Tarragona, sols es conserva la «*Falsa Braga*», obra de començaments del darrer segle esmentat, en ocasió de la guerra de Successió.

La «*Falsa Braga*» és una defensa que s'estén per més de mig quilòmetre. Aprofitant les condicions naturals, s'alça dalt d'un espadat sobre el pla inferior del terreny. Les llargues cortines de murs amb parapets, alternen amb baluards, guarnits de troneres, dels quals el principal és situat entre les torres de l'Arquebisbe i del Capiscol; aquest té uns espais soterrats per a polvorí i protecció dels soldats i una mina o pas de comunicació amb el peu de l'escarpat. Altres baluards foren bastits a l'entrada, prop del portal del Roser, davall del Fortí Negre, sota la torre de l'Arque-

TARRAGONA: PEDRERA, AMB L'EXPLOTACIÓ DE LA QUAL ES DESTRUÍ, EN 1900,
EL PAS A LA «FALSA BRAGA»

Fots. del Serv. de Monuments Històrics

ARCS CONSTRUÏTS AL PROPI LLOC PER AMPLIAR EL CAMÍ

Fot. del Serv. de Monuments Històrics

TARRAGONA: MURALLA ÍBERO-GREGA ROMANA, JUNT A LA TORRE DE L'ARQUEBISBE

Fot. del Serv. de Monuments Històrics

MURALLS DE TARRAGONA: TORRE DE L'ARQUERISHE

Fot. del Serv. de Monuments Històrics

PASSEIG ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA: TORRE DEL CAPÍSCOL

TARRAGONA: MURALLA ENTRE LES TORRES DE L'ARQUEBISBE I DEL CAPÍSCOL

Fots. del Serv. de Monuments Històrics

PORTA MEGALÍTICA EN PERFECTE ESTAT DE CONSERVACIÓ

Fots. del Serv. de Monuments Històrics

TARRAGONA: PASSEIG ARQUEOLÒGIC. ELEMENTS ARQUITECTONICS DE MONUMENTS ROMANS

bisbe, junt a la del Capiscol i altre prop de la torre de Sant Magí, en el qual va compresa una de les dues portes del recinte. Avui, gran part d'aquest baluard és separat del camí del peu de la muralla per una paret.

L'entrada i sortida de la «Falsa Braga» es fa per uns túnels protegits per grans volums de terra allí transportada, continguda per murs.

El Fortí Negre és un baluard alçat damunt del nivell o pas de la «Falsa Braga», prop de l'entrada pel passeig de Saavedra, obra també del XVIII, de gran alçària, el terraplè del qual cal sospitar si amaga dins una torre antiga.

Aquestes fortificacions foren en mans del ram de Guerra closes a la visita del públic fins a finalitzar el segon terç del segle XIX. Aquesta circumstància contribuï indubtablement en gran manera a la conservació de les muralles.

No han mancat perills, atacs directes a la conservació de les muralles. L'Ajuntament de la revolució del 1868 acordà derruir-les per complet. Potser no tenia clara consciència de la dificultat material del propòsit, però trobà per a la seva realització l'oposició d'un nucli de ciutadans benemèrits, davant dels quals anava Hernández Sanahuja, membre de la Comissió Provincial de Monuments i de la Societat Arqueològica. Disposicions oficials del Govern empararen les muralles de primer, dels atacs municipals, i més endavant del fisc. El 1884, essent president de la Comissió el Marquès de Montoliu, foren declarades les muralles Monument nacional; amb això s'aconseguí protegir-les de l'ocupació i desperfectes ocasionats per veïns, del quals no són del tot lliures encara.

El Passeig Arqueològic

Una obra de tan extraordinari interès arqueològic i monumental, era abandonada. A l'any 1919 amb l'explotació com a pedrera de l'espadat damunt el qual assentà la «Falsa Braga», fou quasi tallat el camí d'accés i visita del monument. Una contracta aprovada pel Municipi, feia difícil aturar les barrinades. Per a visitar el lloc calia recollir una clau al Museu Arqueològic; un cop dins del recinte, la brossa, la pols o el fang impediè avançar. Amb tot, tenia aquell lloc l'atracció de la solitud, del misteri. Es veien pells de serp, algun llargandaix, molts insectes; evocava això fauna major d'altre temps.

Tarragona no vetllava prou bé els monuments. Feia poc, havia estat aterrada amb dinamita l'església de Nostra Senyora del Mi-

racle, bastida en l'àrea de l'arena de l'amfiteatre. Prop de les escales de la Catedral, en aterrar unes cases del carrer de la Merceria es trobà un llarg mur, de ben treballats carreus romans; va costar molt que en restés una mostra.

Per a contribuir a aturar tals malvestats, per a ajudar els bons fills de Tarragona, que estimaven les pedres històriques, perquè fossin respectades, fórem instats per la Societat Arqueològica a donar una conferència, que desenrotllàrem al Saló de Sessions de la Diputació el dia 7 de maig del dit any.

La nova Tarragona i els seus antics monuments, fou el tema explicat. La ciutat moderna, ben construïda i urbanitzada, calia que curés de les construccions històriques tenint-les en bon estat, valorant-les en si mateixes i en l'emplaçament; això honoraria, embelliria, enriquiria Tarragona. La «Falsa Braga» fou objecte d'estudi singular, presentant gràficament a la pantalla lluminosa uns dibuixos d'un avanç de projecte per a la millora urbana d'aquell monumental lloc.

La idea fou ben rebuda, puix que tenia antecedents. L'any 1906, Tarragona havia pensat en un passeig junt a la muralla, continuant el de Saavedra, però traçat com a una via urbana, desfent els baluards i amb rengles d'arbres afilerats. El nostre projecte era divers; ben poca cosa alteràvem. Menys, encara, hem canviat en desenrotllar-lo. Conservar, reparar, valorar: heus ací la finalitat principal. Deixar intacta la muralla i consolidar-la on fos menester; arranjar els pendants del terreny, per tal d'obtenir un franc desdiguàs de les pluges; reparar els murs dels baluards i parapets del segle XVIII, considerant-los com a límit obligat de l'espai de trànsit; portar al lloc elements arqueològics, pedres romanes, per fer allí com un Museu a l'aire lliure. I per últim, plantar vegetació, xiprers, llorers i eures, que acompanyessin amb masses de vida i verdor, les pedres.

La idea era latent; havia de realitzar-la. Diverses publicacions, en diferents moments, reproduïren els dibuixos i notes del projecte. L'any 1928, essent alcalde el senyor A. Segura, encomanà a l'arquitecte municipal i al signant, que concretéssim plans i pressupost de despeses. Canvis polítics feren de moment inútil el treball.

Però Tarragona ha obtingut per a aquesta obra la protecció que mereixia. Amb data 4 d'abril de 1932 l'alcalde de Tarragona senyor Pere Lloret, home amant dels monuments històrics i de la ciutat que regeix, adreçà una exposició a la Direcció general de Belles Arts, en la qual sollicitava l'execució del projecte. Invocava

a favor d'aquell la importància del monument a què es referia, i l'honor, que seria per a l'Estat, realitzar-lo.

El senyor Ricard de Orueta, Director de Belles Arts de la República, home de sensibilitat desperta, es féu seu el projecte, i proposà l'aprovació a la Junta del Patronat del Tresor Artístic. Així ho va acordar aquesta, i començaren els treballs sota la nostra direcció, en qualitat d'arquitecte del Servei de Monuments històrics nacionals, pel setembre de l'any passat. El dia 22 d'octubre darrer, s'inaugurava i obria al públic, acabades les obres, valorada, dignificada, la «Falsa Braga».

Cal fer constar la col·laboració de l'Ajuntament actual amb el nostre col·lega l'arquitecte senyor Pujol, en tots els ordres i moments, per al bon resultat dels treballs.

En procedir a l'execució del projecte hem extremat el criteri ortodox, seguint el més estrictament possible les normes de la conservació de monuments: la consolidació de la muralla ha estat la tasca principal; la valorització del monument, respectant-lo en tots aspectes, criteri essencial. Molt desitgem haver aconseguit un resultat satisfactori.

Amb la «Falsa Braga» urbanitzada, acreix la valor monumental, l'atractiu de Tarragona. Si avui ja són molts els visitants de la ciutat, atrets pels seus monuments arqueològics i artístics, ben segur que serà major cada dia el nombre dels que hi vagin.

JERONI MARTORELL

ELS TIPUS DE NEUS

Les neus i les allaus (*)

ARNOLD Lunn, és sens dubte qui més rellevants estudis ha fet sobre la neu i els factors que intervenen en el seu canvi d'estat físic, donant lloc a les diferents classes de neu.

Amb Lunn, doncs, i estudiant el procés formatiu de cada classe de neu dividirem aquesta en quatre grups:

(*) Les teories ací exposades són un resum de les que es troben en l'«Alpine Skiing» d'Arnold Lunn; junt amb atinades observacions tretes de Marcel Kurz [(Alpinisme Hivernal)], de Winkler (*La nouvelle technique du ski*) de Faes et Mercanton (*Manuel du Skieur*) i de la propia observació.

a) Neu pols, o estat en què es troba la neu immediatament després de caure. b) Neu molla, formada per l'acció de la fosa sobre l'anterior o quan aquella cau a temperatura superior a 0°. c) Neus ventades o gelades, formada per l'acció del vent sobre qualsevulla de les altres dues. d) I finalment les neus primaverals, formades per acció alternativa de la fosa i el gel.

Neu pols

La neu originada per la congelació de l'aigua de pluja, cau en petitíssims cristalls de formes exagonals, els quals en apilar-se a terra, empresonen una gran quantitat d'aire. Per això després d'uns quants dies de caiguda es redueix considerablement el seu volum primitiu, arribant a voltes, a la meitat. Aquesta és la millor neu per a esquiar; més bona i més polsosa quan més baixa fou la temperatura de l'hora en què caigué. Cal parar compte, però, en no mullar l'esquí en passar un rierot o aiguamoll, car aleshores s'hi forma una crosteta de glaç on s'adhereix considerablement aquesta neu.

La neu pols, al cap d'uns quants dies de caiguda, sota la influència del sol i de la humitat, cristallitza de nou en uns grans cristalls, paral·lels generalment a la direcció del vent; i es torna un entremig entre la neu pols i la neu ventada; rellisca força i en passar-hi fa l'efecte d'un trepig de fulles (per això és nomenada per alguns neu fullosa); les capes inferiors resten neu pols ordinària.

Si no hi hagués vent i la temperatura fos sempre inferior a 0°, la neu pols conservaria tot l'hivern les seves esplèndides característiques, però malauradament, al Pirineu, rares vegades succeeix així, sinó que de seguida canvia d'estat.

Neu molla

Quan la temperatura de l'ambient és superior a 0°, la neu pols es fon, s'agrumolla, i es torna pesant i enganxadissa. La fosa és deguda principalment als vents S i W. És de les neus més dolentes per a l'esquí, per formar-se uns grans pans de neu sota les planxes; per això cal anar ben encerat. Quan la temperatura baixa, la neu molla es recobreix aleshores d'una petita capa de gel que la fa més esquiuable.

La neu pols, una vegada fosa no torna a prendre la seva espe-

NEU POLS

Cis. L. Estancó

PLAQUES DE NEU POLS VENTADA

EFFECTES CARACTERÍSTICS DEL VENT SOBRE LA NEU ENDURIDA

CON D'ALLAUS

cial i primitiva polsina, sinó que es glaça, pren més consistència i es torna més llisquent; és, però, sempre una neu lenta.

Neus ventades o glaçades

Són diversos els fenòmens que poden donar lloc a la formació d'aquesta classe de neu. a) L'acció de la gelada sobre una neu molla o primaveral. b) L'acció del vent sobre una neu pols. c) La del sol i la gelada alternant-se sobre una neu pols.

a) Ja hem vist la primera manera de formar-se la neu gelada per acció de la gelor sobre una neu molla, en la classe de neu precedent.

b) Els efectes del vent sobre una neu pols són els més complicats. 1.—Un vent lleuger produeix en la neu una sèrie d'estratificacions normals a la seva direcció, i d'una alçària de pocs mil·límetres. L'esquí sols hi troba una feble i agradable resistència. 2.—Si el vent augmenta d'intensitat o de durada, no es perden encara les propietats característiques de la neu pols, però són ja quelcom molestos els ressalts, i de major importància que abans, sobretot quan el vent bufa en direcció constant. 3.—Els vents forts o de llarga durada produeixen sobre la neu pols una capa dura, encartonada, de neu glaçada de variable gruix, trencant-se irregularment al pas de l'esquiador. És desagradable, ocasiona força caigudes, sobretot en voler efectuar un viratge, i produeix, com veurem després, les allaus poc perilloses, conegudes amb el nom de planxes de neu. 4.—Combinats vents forts i fluixos, les estratificacions del primer cas es converteixen en una sèrie de monticles en forma d'onada, que arriben a voltes àdhuc a mig metre d'alçària. És una neu perillosa, perquè l'esquí es pot trencar en clavar-se en un d'aquests munts de neu dura.

Estudiem el procés formatiu d'aquestes onades. Una vegada formats els petits monticles, degut als vents fluixos, com hem deixat anotat, els vents forts arrenquen la neu pols del voltant, i transportant-la a altres llocs, augmenten precisament el gruix d'altres monticles, i així, a la inversa del procés formatiu de les dunes de sorra, augmenta considerablement el volum d'aquestes petites superfícies glaçades.

Aquestes prominències es formen en pendissos poc ràpids, i en grans superfícies de terreny obertes al vent, principalment després d'una tongada de bon temps. Les ratlles d'esquí que a voltes hem observat, principalment en llocs plans o ventats, no són degudes

a altre motiu que al precedent. El pas de l'esquiador endureix la neu superficial, el vent escampa la neu pols del costat i aviat queden en relleu les planxes.

Aquesta neu glaçada per acció del vent, es diferencia de la neu glaçada i brillant precedent de la molla, pel seu brillant mat.

c) Acció alternativa del sol i del gel sobre una neu pols.

Durant els dies de sol, aquest fon la capa més superficial de neu pols, que en gelar-se a la nit, es converteix en una crosta dura de més o menys gruix.

Aquest gruix, més que de la durada de l'acció solar, depèn de la inclinació del terreny; quan més normal és el terreny als raigs solars, més grans són els seus efectes. Per això els pendissos N, a l'hivern conserven durant moltes setmanes la neu pols, i en canvi els pendissos S i O perden tot seguit la bona neu.

Per això preferirem sempre, a l'hivern i a ésser possible, un descens per un pendís N que per un de S.

Quan esquem entre posta i sortida de sol, com que hem dit que la quantitat de neu fosa durant el dia, i per consegüent el gruix de neu glaçada en aquestes hores depèn de la inclinació i orientació de la capa de neu, trobarem en un mateix pendís: una crosta de glaç que es trencarà al nostre pas; una altra de mitjana que, amb les arestes que hi ha format el vent, ens frenarà i dificultarà el viratge, i una altra, dura, de glaç pur, extremadament llisquent.

Per contra, durant les hores de sol, passarà a la inversa de la nit, serà ara més pastosa i més tova, allà on abans era més glaçada, conservant així també la seva molestosa irregularitat.

A mesura que va guanyant-se alçada, hom troba, doncs, a causa de la major potència calorífica diürna i del major fred nocturn, com així mateix de la major potència i constància del vent, una neu més glaçada i més dura.

Per això els colls i pics, a l'hivern, i per la banda on bufa el vent, són difícils de fer en esquí; en canvi, a l'altra banda i en llocs arrecerats, s'apilona la neu arrencada i per això hi trobem aquella gran quantitat de neu flonja, que més tard dona lloc a les allaus i cornises.

Neus primaverals

Hem vist com l'acció alternativa del sol i la gelor sobre una neu pols, produeix la neu gelada.

En aquest estat, el vent ja no hi té influència. Durant els mesos

primaverals el sol hi actua amb gran intensitat, i amb l'acció continuada d'un dia i altre dia, de gelor de nit i fosa de dia es forma la neu que s'ha anomenat primaveral.

Totes les neus de què hem parlat, tard o d'hora passaran a ésser neus primaverals. La neu més rebel, però, a aquesta transformació és la neu gelada per acció dels vents intermitents, que adopta aquella forma d'onades que hem esmentat. A poc a poc, però, les superfícies s'allisen i durant els mesos de març i abril es troba una neu uniforme, gelada de nit i cristallino-granular de dia. Molts dies, doncs, en aquesta època de l'any pot sortir-se de bon matí sense necessitat de dur calçats els esquís, i es pot efectuar al retorn, una magnífica davallada.

Aquesta classe de neu, és a bastament coneguda dels esquiadors. Si la neu pols és l'ideal de l'esquí a l'hivern, la neu primaveral és, en canvi, immillorable per a les llargues excursions per la seva superfície regular i per les seves excel·lents condicions, per llargs glijatges.

Per contrast, la primera, després d'un cert temps de vent o de sol, perd les seves característiques; la neu primaveral, en canvi, millora els seus encants.

IGNASI ESCUDÉ

Notes de Suïssa

Llac Lèman

DE retorn a Lausana, descendirem novament al llac. En aquest llac cal cercar la vida intensa de Lausana i d'una gran part de Suïssa. Una vida passatgera i frívola, si voleu, d'anants i vi-nents, de turistes, de passavolants, però que, tots plegats, proporcionen a Lausana un enfarfec ciutadà persistent, sobretot en els mesos d'estiu.

És que Lausana s'escau al centre del llac Lèman, i el llac Lèman és l'avançada dels Alps. D'Ouchy a la desembocadura del Roine, el paisatge és una meravella de pronunciaments, dintre dels quals s'enfonsen els caps i les valls, mentre les crestes i les carenes sembla que foradin el cel.

Per damunt d'aquest llac, els vaporets llisquen majestuosament. Mentrestant, ben aposentats en algun departament còmode d'aquests vaporets, el passatger té l'avinentesa d'assaborir bones menges, oir música selecta, refrescar-se el cutis i contemplar cascats de nou.

El paisatge dels voltants respira la pau i la bondat campestre. Els pendents pròxims a Lausana, Vevey, Montreux i Villeneuve, estan sembrats de ceps en simetria impecable, la pampolada bon xic raquíca dels quals sovint és daurada pel sol abans d'enfonçar-se a la posta. Aquí tot és verd, tot és gemat; sembla un paisatge acabat d'esbandir. Sempre el trobareu igual. Les boires tenen cura deregar-lo gairebé cada dia.

Aquests costers produeixen els millors vins de Suïssa. Tot el país de Vaud, que comprèn des de Nijon a Villeneuve, dona un vi blanc excellent. Per la quantitat i per la qualitat, aquest cantó va al cap de la producció vinícola suïssa.

Per això, el cantó de Vaud és on se celebren les cèlebres festes dels agricultors vinyaters. Per això, a Vevey, cada vint-i-cinc anys tenen lloc les grans festes dels vinyaters, a presenciar les quals acudeix gent de tot Europa, i envaeix la riba Nord-Est del Lèman, sobretot Montreux, que ha esdevingut la Nice del llac Lèman.

Montreux és una ciutat formada d'hotels i de xalets i de tota mena d'estatges per a turistes. A Montreux tot està organitzat de cara a les comoditats i plaers dels visitants. No hi cerqueu pas cap resquícia d'art. A Montreaux només hi ha l'art de distreure el passatger per tal d'assegurar-li un sojorn agradable. Parcs, jardins, passeigs, llum, festes, distraccions, casinos, orquestres, esports, heus ací el contingut de Montreux; un contingut adreçat exclusivament a les envistes dels forasters, amb l'enginy pràctic dels suïssos, per a assolir l'èxit màxim.

L'excursió més interessant i propera de Montreux, és la visita al castell de Chillon. Excursió fàcil i còmode. Aquest castell conserva el tipus de la fortalesa medieval, tant per la seva situació en una petita península formada per les aigües del Lèman, com per l'aspecte general de la construcció. És propietat dels comtes de Savoia.

El castell de Chillon ha sofert algunes reformes de conservació, adreçades insistentment a assolir la màxima netedat. Aquesta netedat i l'amor a les coses noves ultrapassa la senzillesa i arriba a l'excés.

La part primitiva d'aquest castell fou construïda l'any 1255.

SUISSA: LLAC LÈMAN. SANT GILGOLF (FRONTERA FRANCESA)

CIS. F. BIASI

SUISSA: ZERMAT

ELS ENCANTATS DES DE SANT MIQUEL

1910. 10/10

Després s'hi afegiren altres departaments, i el dotaren d'un arsenal, d'un port i d'una flotilla de guerra.

Tot el romanticisme d'antany ha passat pel castell de Chillon. També hi ha passat tothom que ha sojornat algunes hores a Montreux. L'esguard del castell de Chillon produeix una emoció inoblidable. L'arbreda exuberant que l'envolta, i les aigües del llac que banyen suaument les seves parets, formen una harmonia còmpredora, que transporta el visitant a un món d'illusions i d'idealitats. Es diria que la major poesia del llac Lèman està encabida en el castell de Chillon i els seus voltants.

En direcció cap a on principia aquest llac, les ribes s'aplanen, i el llogarret de Villeneuve, amb el seu campanaret terminat en piràmide molt aguda, s'estén a la riba dreta de l'aiguabarreig del Roine amb el llac Lèman. A la riba esquerra apareix Sant Gingolf, situat a la frontera franco-suïssa.

En deixar aquí el vaporet per tal de seguir la ruta terrestre dels Alps suïssos i visitar el monestir de Sant Bernat, girem la vista enrera per donar el darrer esguard al llac Lèman. El llac de les suggestions i de les placideses, el llac més característic de Suïssa. Les aigües d'aquest llac són més manses que les dels altres llacs suïssos; el moviment rítmic dels cercles produïts pels vaporets i barquetes són més suaus aquí, i hom els esguarda sense cansar-se mai.

Al capvespre, la sublimitat espectacular del llac Lèman augmenta considerablement. Les aigües agafen un to moradenc, i es confonen amb les muntanyes pròximes, sovint difumades per la boira. Aquestes muntanyes sembla que s'atansin lentament, tot caminant per la superfície de l'aigua, com fantasmes monstruoses empeses per la fosca de la nit. I a la nit, el llac Lèman sembla un cel cobert d'estels amb cua.

Ascensió a Gornergrat

Quan el ferrocarril surt de Montreux, aviat s'endinsa en les pregoneses de les muntanyes dels Alps, tant pel cantó del Mont Sant Bernat com pel cantó de Zermat i Gornergrat. Aquest cantó és el nostre preferit, aquesta vegada.

Al cap de poques hores assolim Martigny i descendim a Viege. D'aquest petit vilatge surt un tramvia elèctric que trasllada els passatgers a Zermat, tot remuntant les gorges atormentades del riu

Viege. En trenta-cinc quilòmetres de trajecte, el tramvia salva un desnivell de més de mil metres.

Aquest tramvia, combinat amb una línia de cremallera, segueix el curs del riu suara esmentat, les aigües del qual davallen remorses en quantitat enorme i prenen un color de cafè amb llet. Aquests torrents alpins són eternals paradoxes, perquè atenyen el màxim cabal d'aigua en els períodes secs i calorosos de l'any, degut al desglaç de la neu.

Passem per Stalden, poblet situat, encara, en una planura. Després ens aturem a Sant Nicolas, emplaçat ja entre muntanyes, de tal faisó, que durant moltes setmanes de l'any els veïns d'aquest poble no veuen el sol, tot i estar el cel net de núvols.

El tramvia puja que puja. Assolim Randa i aviat Zermat. Zermat és un centre d'excursions per a realitzar l'ascensió a molts pics altíssims, el més important dels quals és el pic del mont Cervin, situat a cinc mil metres d'altitud. Aquest pic ofereix la forma de piràmide gegantina.

Precisament el mont Cervin, amb el seu cim isolat, angulós i ardit, és la visió més còrprenedora i atraient que ofereix Zermat. L'enorma massa rocosa del Cervin, apareix amb el cim cobert de neu, entremig de les geleres que l'envolten. Apareix amb una tonalitat verda grisenca i amb vetes ferruginoses, com una mena de sentinella del poble de Zermat, les cases del qual estan esteses en una petita vall, a la vora del riu Viege i damunt una catifa de verd eternament remullat. Aquest poble només compta sis-centes ànimes, però a l'estiu és un dels centres turístics més importants de Suïssa, sobretot, perquè des d'aquí es fa l'ascensió còmodament i de pressa a Gornergrat. Des de Gornergrat hom té l'avinentesa de contemplar un dels panorames de neu més prestigiosos de Suïssa.

Zermat està construït per hotels i cases de comerç dedicades a la venda de records. Aquests records consisteixen en objectes de fusta treballada pels pocs camperols que romanen al poble durant els dies tristos i llargs de l'hivern.

Altrament Zermat no conté cap cosa artística digna d'esment. Al revés, més aviat cau al damunt per la manca d'embelliment. Tot el poble està dedicat a l'explotació del turista, i aquest procura esmerçar el temps en excursions. Per això, després d'haver arranjat l'allotjament en algun hotel, ja ens teniu instal·lats en el cremallera, que en poc més d'una hora de trajecte ens trasllada a Gornergrat.

Aquest ferrocarril de cremallera travessa paisatges esplèndids. D'antuvi segueix el riu Viege; després s'enfila per la muntanya, tot oferint motius d'esbargiment amb la contemplació de cascades naturals i d'altres d'artifici, al costat del canó de la turbina pròxima i amb l'aparició d'alguna caseta de fusta.

Damunt d'una immensa catifa d'herbei inclinada, pasturen graciosament elegants i lluentes vaques, que, amb ulls melangiosos, guaiten el pas dels passatgers. Sembla que siguin posades a posta, aquestes vaques, amb instruccions severes per tal d'alegrar el paisatge. Algunes taques negrosss dels reduïts boscos d'avets, donen coratge a l'esperit del passatger bastant atuït dintre el vagó, degut al fred intens produït per la proximitat de les neus.

A mesura que el tren s'arrapa pendent amunt, el paisatge s'engrandeix, naturalment. El tren va a poc a poc. El passatger té l'avinentesa de contemplar el panorama amb tota comoditat. En aquestes muntanyes no hi ha llogarrets, però hi ha hotels on el tren s'atura.

Tot d'una entrem a l'estació de Gornergrat, com si diguéssim a l'hotel de Gornergrat, situat a 3.160 metres d'altitud. Amb l'ajut de les cames pugem a l'altiplà de Gornergrat, format per una roca enorme, encabida damunt la glacera de Gornes.

Des d'aquest altiplà hom frueix d'una visió meravellosa, d'un panorama alpi grandios creat per la naturalesa. A l'entorn del sortós individu que pot respirar tranquil·lament en aquestes altures, apareix una cadena de gegants coberts de neu: els monts Rose, Jumeaux, Lyskamm, Dom, Dent Blanca, Weisshorn... L'espectacle és imponent. La magnitud i sublimitat de la bellesa feréstega i suau allhora, fereix la retina com una eternal visió d'encantament.

Hom també queda encantat de l'enginy dels suïssos en vèncer els obstacles de la naturalesa. Sembla que els habitants d'aquest Estat estiguin amb tractes directes amb els Sants que tenen cura dels canvis atmosfèrics de la terra. El cert és que, durant la nostra permanència a Gornergrat, caigué una suau nevada; de seguida les boires deixaren anar una plugeta fina que gairebé no mullava; després, uns núvols decoratius proporcionaren l'espectacle d'una pedregada molt bonica, i, per fi de festa, eixí el sol brillant i provocatiu, els raigs del qual es reflectien damunt la neu, com si les muntanyes estiguessin curullades de brillants. Tots aquests espectacles, més decoratius que no pas amoïnosos, no ocasionaren cap suplement a l'import del passatge.

Descendirem a Zermat amb el mateix mitjà de locomoció em-

prat en la pujada. Mentrestant, els núvols evolucionaven amb delit, segurament amb l'intent de preparar un altre espectacle atmosfèric, per tal d'obsequiar els nous concurrents a Gornergrat. Tanmateix, la Providència és bona amiga dels suïssos.

El paisatge suís

Situats novament a Viege, on comença la línia de Zermat, un tren, en una hora, us durà a Brigue, centre d'unió de moltes vies ferrades, la més important de les quals és la del Simplon.

Uns minuts d'espera a Brigue ens permetran de visitar aquesta ciutat, en la qual mai no trobareu eixabuc de turistes.

Brigue és una ciutat de pas. Però Brigue té un *cachet* especial, mig italià i mig suís. Conserva intacta la pròpia fesomia medieval, exempta de modernisme. L'urbanització dels carrers és perfecta; les places ostenten fonts gracioses; els llocs excusats, instal·lats a la via pública, tenen una construcció elegant i estan ombrejats per frondosa arbreda; la netedat brilla a tot arreu d'aquest poble, fins en els més insignificants detalls.

Aquest aspecte urbà, l'hem observat a gairebé tots els pobles de Suïssa. Cada dos per tres, aquests pobles són obsequiats amb una gotellada, que els renta la cara i els treu la pols. No manquen al seu voltant muntanyes amb congestes de neu, ni el riu joganer que porta fragàncies dels cims, ni el llac encantat d'aigües acolorides d'acord amb l'hora de la contemplació, ni de les cascades més o menys naturals que cauen de cims vistosos, ni els funiculars que s'aferren pels pendents com si volguessin esdevenir l'admiració dels passatgers.

El tren que mena a Berna ha de salvar forts pendents, com si pugés al gep d'un monstruós camell. Deixa el riu Rohn en una fondalada. Dintre una foradada interminable, el tren produeix uns sorolls metàl·lics eixordadors. Les campanes mecàniques de les estacions llancen tocs harmoniosos i ben musicats, com si pretenguessin distreure el passatger per tal que no s'adoni de la lentitud del tren. Una lentitud i unes parades llargues a les estacions; les quals parades semblen fetes a posta per a donar motiu a la contemplació del paisatge suís.

Aquest paisatge, però, esdevé molt semblant a tots els paisatges suïssos. El llac, el riu, les cascades, els pasturatges, les casetes de fusta, tot ben arranjat dintre una simetria implacable. Les vaques, amb llur esguard intel·ligent, miren fit a fit el tren com passa,

tot fent dringar les esquelles, mentre assaboreixen el verd humit del camp. En alguns indrets, sovint es veu la creu d'un Crist, clavat i ple de gotes de sang.

Els Alps, plens de neu, rosats pel sol suís que sembla que no escalfi, volten tot aquest paisatge. D'aquelles altures baixa un aïret suau i un baf de frescor humida que es filtra fins a la medulla. Arreu es veuen fileres d'arbres, arbres fruiters. Però aquí manca la claredat, la llum, la vida de casa nostra. Manca aquell cel meridional que endolceix els fruits i recrema els rostres i enforteix els esperits. Els pagesos de Suïssa semblen senyors; seguen i caven amb un rellotge de pulsera a la munyeca i amb camisa planxada.

FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA

Un refugi als Rasos de Peguera (Berguedà)

EL «Centre Excursionista Montserrat» integrat per elements de vàlua, alternen les investigacions arqueològiques amb les excursions pirenenques i la pràctica dels esports de neu. Sovint els hem trobats per les pistes de la Molina, i des de fa temps que són continuadors d'aquells antecessors nostres que preferien els Rasos de Peguera per a llurs esquiades. Percatant-se, però, de l'isolament dels Rasos, i reconeixent que aquest era el pitjor enemic d'uns indrets tan esplèndids, tornaren a treballar sobre l'antiga idea de construir-hi un refugi. L'entusiasme dels components del «C. E. Montserrat» els féu trobar aviat un procediment per a obtenir els cabals indispensables mitjançant un sistema ben semblant al que ens serví per a dur endavant el nostre Xalet de la Molina. L'obra tot seguit prengué estat, i els treballs anaren endavant en començar el darrer estiu, i es portaren amb tota activitat i pressa. Quedaren aviat enllestides les parets i s'ultimaren seguidament els treballs indispensables per tal que el refugi pogués ésser inaugurat en començar la temporada de neus i prestar servei aquest mateix hivern. Segons les nostres noves el ritme no s'ha alterat i el refugi aviat veurà festejar la seva inauguració.

El gràfic que reproduïm donarà idea del que serà aquesta nova construcció muntanyenca, la qual tindrà un marcat caràcter de refugi guardat, on es trobaran les comoditats indispensables, però on l'espai ha estat estudiat per tal d'encabir el màxim de persones.

L'edifici està compost de dos pisos; es destina la planta a salamenjador amb llar de foc i estufes, cuina, serveis higiènics, guarda esquís, i un petit dormitori per a dames. En el primer pis són situades les restants lliteres, amb un total de llocs per a unes seixanta persones. Està prevista també la instal·lació de calefacció,

Refugi dels Rasos de Peguera

aigua corrent, electricitat, etc., i dotar el refugi d'un servei de menjars a bon preu. Al començament tindrà un guardià permanent.

El refugi dels Rasos es troba situat a pocs minuts de la Creu del Cabrer, a migdia de la mateixa, en la vall i font de Calders, en lloc assoliat i d'extens panorama.

Té una alçària de 1.800 metres i cal considerar que el punt culminant dels Rasos es troba a 2.094 metres.

Per a traslladar-se al refugi des de Berga es pot optar entre el camí directe per Castellar de Riu o bé seguir per dalt dels Rasets i dels Rasos fins a la Creu del Cabrer, lloc on es torcerà a l'esquerra fins a trobar el refugi pocs minuts a sota.

El camí directe resulta més ràpid i ho serà molt més quan estigui ben arranjat el camí veïnal que de Berga mena a Castellar del Riu, passant per la Font Negra i el pla de Campllonc. Actualment aquest camí és transitable amb un cotxe lleuger i sembla que els Ajuntaments interessats el milloraran el suficient per deixar-lo en bones condicions de trànsit per a tota mena de vehicles. Des del poble de Castellar de Riu fins al refugi hi ha una hora per camí de ferradura.

Aquestes són les característiques de la nova construcció que ve a augmentar el nombre, encara migrat, de refugis muntanyencs

que tenim a Catalunya. Per tal d'ajudar a la seva construcció la Secció d'Esports de Muntanya ha pres recentment l'acord de contribuir, amb una aportació pecuniària a la subscripció que els iniciadors del refugi han obert, i que els ha d'ajudar a sortir ben airosos de llur difícil comès.

Inútil expressar el goig que ens ha de produir la completa realització de l'obra iniciada pel «Centre Excursionista Montserrat», a la qual angurem una vida pròspera i encoratjadora a noves realitzacions. D'una semblant manera seguim amb interès els treballs que una altra entitat manresana, el «Centre Excursionista de la Comarca de Bages», està realitzant per a habilitar com a refugi una part del Santuari de Corbera.

En el moment que aquestes dues empreses tinguin una vida normal les pistes dels Rasos hauran entrat de ple dins el domini dels esquiadors catalans, els quals trobaran facilitats per a fer-hi unes estades molt més llargues i freqüents que fins ara, i a la vegada els Rasos s'hauran afermat com a centre d'esquí comarcal on podran aplegar-se i trobar còmode estatge els esportius, cada any més nombrosos, de l'extensa conca del Llobregat.

J. M.^a G.

Una revolució social de cinquanta segles enrera

LA caiguda o desaparició de l'Imperi antic d'Egipte produí un llarg període de desastres i desgràcies de tota mena i, com sempre, en sofriren les conseqüències les obres artístiques, els monuments i tot el que representa civilització i espiritualitat, dominant les baixes passions i la desenfrenada concupiscència humana.

L'esmentat període comprèn des de la VII^a dinastia fins a la XI^a, en l'últim any de la qual es restaurà l'ordre amb l'adveniment dels faraons, que s'establiren a Tebas, fent d'aquesta ciutat la capital de l'imperi.

Mentre durà l'eclipsi total de l'autoritat faraònica, succeí el

que es reproduïx constantment en la Història: la decadència política anà aparellada amb la decadència de tots els valors morals, acompanyada de catàstrofes, guerres, malalties, misèries, descontentament general; arreu planaven tota mena de desgràcies i trastorns. Sembla que una llei fatal, d'una fixesa i periodicitat indubtables, domina les nacions des de les èpoques més antigues fins avui.

Quan té lloc la descomposició dels elements en què es fonamenta la societat; Religió, Família, Propietat, aleshores la vida deixa d'ésser agradable; el pessimisme entenebra l'ànima i el cor s'encongeix. Coincidint amb la general depressió, solen aparèixer, en aquestes hores luctuoses, esperits selectes que es lamenten de les desgràcies comunes i alcen, valentament, llurs veus per a advertir les gents que mudin de caní, que porta a la pèrdua de tot, a la mort moral, a la ruïna del que més enlaira l'home: la part espiritual.

En el tristíssim període de la història d'Egipte, a què fem referència, aparegueren les «Lamentacions» o «Amonestacions» del profeta Ipuver, que precedí de molts anys el profeta hebreu Jeremias. Aquest plorava la destrucció de Jerusalem clamant perquè la Ciutat santa es convertís al seu Déu. Aquell oferia als egipcis el quadre lamentable que representava la decadència en què havien caigut miserablement.

«Les cares de tots, deïa, estan pàl·lides, esgrogueïdes. Es veu arreu el malfactor. L'assassí està sempre a punt. No hi ha ningú que arribi a vell. Ningú no vol semblar encara que el Nil hagi crescut. Tothom s'exclama dient: —Qui sap el que ha de succeir! Ningú no s'atreveix a crear-se una família. Els qui eren miserables ara s'han enriquit. Els qui treballaven fent sandàlies ara frueixen de riqueses. Els qui nasqueren en palaus ara són uns indigents. Per tot arreu se sent el mateix crit: Destruïm els poderosos! Molts morts són llençats al riu. El corrent és un sepulcre. El riu està profanat, ple de sang.»

Com havem dit abans, deplora també Ipuver la destrucció dels monuments: «Portes, columnes i murs han estat consumits pel foc. Les caixes d'eben són trencades per fer-ne jaç; cremades les estàtues per fer-ne calç; profanats els sepulcres i les capelles...» «Els homes es tiren al riu i es llencen a la boca dels cocodrils, sense defensar-se.» Se'ls diu: «No hi aneu, que hi ha llangardaixos». I la gent hi va com si fossin peixos. Tan estúpid és l'home quan la terro el domina».

En dies tan tristos, els homes es mataven els uns als altres. «Hom veu, pertot, el qui abandona» a terra, mort, el seu semblant. Els forasters (això és, «els homes de la terra roja»), es troben pertot arreu. L'or i l'argent, turqueses i lapislàtzuli pengen del coll de les esclaves, i en canvi, les nobles matrones vesteixen pobrissimament.

Sembla talment com si el profeta egipci preveïés l'estat d'inquietud, de desconfiança i d'angoixa en què vivim els actuals. Ell es lamentava que ningú no reia. Diu: «Les rialles han desaparegut; ja no se'n senten més. Molts diuen: —Tant de bo fóssim morts. Els fills es queixen que llurs pares els hagin dut al món. Les paraules sagrades, «màgiques», ja les sap tothom; això és, no són respectades per ningú... El bestiar plora i els ramats es queixen. Els camps no es conreen; no hi ha fruits, ni herbes que puguin menjar els ocells; les arrels són preses de la boca dels porcs, dient: —Millors són per a mi que per a tu, perquè l'home té fam. No hi ha gra ni oli...»

Si aquest estat misèrrim retrata com es vivia - si això fos viure - al camp, a ciutat s'estava igualment, o pitjor. Diu Ipuver: «Els magistrats passen misèria. Els arxius han estat saquejats, els documents destruïts; la gent trepitja els papyrus de les sentències pels carrers; els pobres els estripen per encendre foc. Els sepulcres són profanats. La nostra terra està dominada pel terror, plena de bandolers i assassins. Són enemics de la reial insígnia (això és, l'*U-reus* o la *Cobra* de la corona del faraó). La residència del rei ha estat saquejada. Els déus, irritats contra nosaltres, ens enviaven de l'Orient, per castigar-nos, una gent innoble i estranya, que ens venceren sense combatre. I quan ens tingueren sota llur domini, destruïren temples, cremaren ciutats i assotaren el país amb tota llur barbàrie.»

Així s'exclamava Maneton, l'autor dels annals del vell Egipte.

És la descripció de la revolució social que sofrí l'Egipte fa més de 4.000 anys, i que no es diferencia gens, en els seus aspectes de barbaritat, a la dels temps actuals. Cal reconèixer que una de les causes de tan miserable situació fou la disgregació dels elements directius superiors que els privà de defensar-se de l'anarquia. D'aquest estat d'anarquia (com sempre) «alguns se n'aprofitaren.» No tothom fou pobre. El profeta es lamenta que la riquesa hagi caigut en poder dels més atrevits i indignes, i diu: «El qui abans no tenia una barca ara té vaixells; el qui

no tenia pa ara té les sitges curulles de gra; el qui no tenia oli ara en té el trull ple.»

El profeta recorda, amb tristesa, que abans es feien les fumigacions rituals amb encens; s'oferien les oques i els ànecs als déus; es glopejava per purificar la boca amb el líquid sant; s'aixecaven els pals davant dels temples; s'esculpien les taules de sacrifici; es netejaven els santuaris; el temple funeral es perfumava, i s'oferien els pans de proposició. Es guardaven les diades i les festes; ja no s'oferien sacrificis als déus. Les pràctiques religioses havien estat abandonades pertot i per tothom. No hi havia cap fre moral.

Fa observar un autor que en les poques estàtues que ens queden de les dinasties XI^a i XII^a, que succeïren immediatament els dies de l'anarquisme, s'hi reflecteix l'estat d'ànim d'aquelles gent; semblen turmentats pels records, atordits pels fets, irritats per tantes barbaritats perpetrades. Visqueren en un temps en què havia de refer-se el que havia estat destruït, en tots els ordres. Un aire de tristesa encara dominava; com succeeix en la naturalesa quan acaba de succeir una gran catàstrofe.

De la gent que vivien del seu treball, que tenien algun ofici i que, per tant, formaven la classe treballadora, mireu el que en deia un vell escrivà a un fill seu que volia que es dedicés a la burocràcia, que no treballés en cap ofici lliure, sinó que fos un empleat de l'Estat, un servent del Faraó. Diu: «Som vist el ferter manyà a la boca del forn. Els seus dits són arrugats com la pell del cocodril. Fa pudor, més que un ou de peix. Qualsevol artesà ¿té més repòs que un treballador del camp? Els seus camps són la fusta o el metall. A la nit, quan ha acabat la tasca, encara treballa. Els seus braços no reposen, com durant el dia. El picapedrer cerca treball. Quan ha acabat les tasques del seu ofici, els seus braços estan cansats, ell reposa. Com que estigué ajupit des de la sortida del sol, els seus genolls i la seva esquena estan adolorits. El barber afaita fins a la nit. Quan es posa a menjar aleshores solament reposa. Va de casa en casa buscant feina. Es trenca els braços per omplir el seu ventre, com les abelles, que es mengen el producte de llurs treballs. El barquer baixa al riu per guanyar el seu jornal. Quan ell ha acumulat feina sobre feina, no està content del seu penós treball. A penes arriba a casa seva, ja se n'ha d'entornar. El manobre, les malalties el fan llur presa, car està exposat a les ventades fortes; treballant penosament, enfilat als capitells, i així es guanya la vida. Els seus braços es fan malbé a força de treballar; els seus vestits són espellifats, en

desordre; ell mateix es consum, els seus dits són deformats. No es renta sinó una vegada al dia. Quan torna a casa seva pega als seus fills.

El teixidor, en l'interior de les cases, és més desgraciat que una dona. Té doblegats els seus genolls a l'alçada del pit. No frueix de l'aire lliure. Si un sol dia deixa de fabricar la quantitat de tela corresponent, és castigat lligant-lo com el lotus de les maresmes. És únicament donant propina als guardes de les portes, com pot veure la llum del dia.

El correu, això és, el carter, sortint vers els països estrangers, fa donació dels seus béns als fills, per por als asiàtics (gent bàrbara) i a les bèsties feres. ¿Què li succeeix al seu retorn a Egipte? Que tantost és arribat a casa seva cal que se'n torni tot seguit.

Al tintorer, tenyidor, els dits li fan pudor de peix podrit; els seus ulls estan carregats de fatiga i la seva mà no para, ell passa el temps tallant drapots (parracs).

El sabater encara és més desgraciat; rosega el cuir per menjar i capta constantment.»

I acaba dient: «La gent d'ofici es desprecia mútuament», i li aconsella que no es dediqui als treballs manuals, sinó al conreu de les lletres, és a dir, a ésser un buròcrata, un oficinista de l'Estat, per viure sense maldecaps ni angúnies, tranquil·lament.

Cinc mil anys enrera, la classe mitjana, la gent que es creu culta - com avui - pensava igualment aleshores com ara; el qui preparava els grans trastorns socials no fou el poble treballador, sofert i humil, sinó que foren els anomenats intel·lectuals, els lletrats somniadors teoritzants, com l'egipci que aconsellava al seu fill que no treballés en cap ofici manual.

Si tingués a la meua disposició l'obra de Breasted, *Religion and Thought*, us diria les expressions «literàries del descontentament social a Egipte», anteriors a l'any 2.000 abans de Jesucrist.

Era una obsessió que durà moltes centúries que el jovent no aspirés a altra cosa que a ésser un servent de l'Estat. En temps de l'imperi tebà (1580-1090 a. de J. C.) aparegué un «Tractat de pedagogia» en el qual es contenen unes «advertències i amonestacions» d'un mestre al seu deixeble, en el qual el «dòmine» aconsella a l'escolar que esculli una carrera que li proporcioni una ocupació al més profitosa possible, amb el menor esforç i risc, això és: que es faci buròcrata. «No siguis, li diu, ni soldat, ni agricultor, ni sacerdot, ni industrial, sinó escrivà, advocat «picaplets»,

és a dir, *legulei* o empleat de l'Estat, això és, segueix la carrera de buròcrata; deixa't de conrear la terra: les collites són dolentes i, no obstant, hauràs de pagar les contribucions com si fossin bones; no siguis militar, que la disciplina és pesada: en les marxes llargues, hauràs d'anar carregat, l'aigua de beure serà sabent i quan arriba l'enemic el soldat ja està defallit, com ocell collit a la trampa; si caus malalt et robaran fins els vestits. Fes-te buròcrata, l'escrivà és qui ho dirigeix tot, en aquest país.»

L'Arqueologia, d'acord amb la Història, ha de constatar que les revolucions més extremades queden, al capdavall de tot, convertides en el regnat - o millor, tirania - de la burocràcia, que és el que aconsellava l'egipci de 40 segles enrera al seu fill, és a dir, que rebutgés el treball útil, el treball efectiu. És l'entronització d'un nou feudalisme, que converteix els individus que no formen la «carta burocràtica», en servidors i mantenidors d'aquesta mena de tirania, que compta amb un exèrcit de funcionaris disposats a defensar-la a ultrança.

Així acabà l'antic imperi egipci, quan s'extingiren els successors dels faraons Zoser, Kefren, Sahurà, constructors de les piràmides, protectors de les arts, grans propulsors de la civilització. La grandesa egípcia acabà a les mans dels criminals, dels assassins, dels profanadors de temples, saquejadors de tombes, destructors d'estàtues.

Però, per sort, aquestes situacions lamentables que deturen o destorben la marxa de la civilització, si bé es reproduïxen de tant en tant, no perduren per sempre, i una reacció sanitària torna a restablir el nivell que s'havia desequilibrat; i així passà a Egipte, a l'adveniment dels grans faraons de les dinasties XVIII, XIX i XX (1703-1110 a. de J.), els Amen-hotep, els Thotmés, els Ramsés.

Quan, en els últims temps de la vida de l'imperi egipci, o sia, durant l'època Saita i el domini dels faraons de raça grega (els Ptolomeus), una renaixença s'obrà meravellosament, com ho demostren els superbs monuments d'Edfú, Deuderah, etc.; obra de civilització que sobtà els mateixos romans quan Egipte caigué en llur poder; aquests respectaren aquesta multimil·lenària civilització, i fins la imitaren en comprendre el gran valor moral que representa per a la humanitat.

CRÒNICA

CENTRE

L'ACTE INAUGURAL DEL CURS 1933-1934.—El dia 27 d'octubre darrer el CENTRE celebrà l'acte inaugural del curs 1933-1934. Enguany aquest acte fou dedicat a la Secció d'Esports de Muntanya amb motiu de commemorar el XXV aniversari de la seva fundació.

Ocuparen l'estrada el President del CENTRE, senyor Pau Vila, el Vice-president, senyor Ignasi Folch i Girona, i els altres membres de la Junta Directiva senyoreta Maria de Quadras, senyor Oliveras, senyors Guilera i Garcia, President i Secretari respectivament de la Secció d'Esports de Muntanya. Prengué seient, també, a la presidència el soci medallista Mossèn Jaume Oliveras, el qual ostentava la representació del senyor Bisbe, i el soci senyor Joaquim Renarts per delegació de l'Orfeó Català. Les autoritats excusaren llur assistència.

Obert l'acte, el senyor Albert Oliveras, que actuava de secretari accidental per malaltia dels secretaris primer i segon, llegí la memòria, la qual fou una documentada recensió de les activitats del CENTRE durant el passat curs, i de la qual en donarem un resum sintètic en el full mensual.

Acomplert aquest tràmit estatutari, el President pronuncià uns breus mots glossant l'acte que es celebrava, que, per ésser una festa dedicada a una de les seves Seccions amb motiu de complir els vint-i-cinc anys, esdevenia una diada molt assenyalada en l'històric del CENTRE.

Tot seguit el Secretari de la Secció homenatjada, senyor Joan Garcia, llegí l'acte de la seva fundació.

Immediatament féu ús de la paraula l'antic soci senyor Eduard Vi-

dal i Riba, un dels fundadors de la Secció d'Esports, el qual llegí un treball visió retrospectiva de les activitats de la Secció.

Acabat el parlament del senyor Vidal i Riba, el President de la Secció d'Esports, senyor Josep M.ª Guilera llegí unes quartilles en les quals sintetitzava l'obra actual de la Secció i projectava vers l'esdevenidor activitats noves.

Finalment, el President del Centre va cloure l'acte resumint amb breus mots els anteriors parlaments.

Com a epíleg d'aquesta bella festa i tot rememorant les primeres gestes de la nostra Secció d'Esports de Muntanya, es projectaren dues pel·lícules dels concursos d'esquí celebrats a Matagalls l'any 1909. En acabar fou inaugurat el VI Saló Català de Fotografies de Muntanya.

OBITUARI.—Darrerament ha mort el soci del CENTRE Dr. Feliu Noguera i Casabosch. Trametem a la seva appena muller el nostre sentit condol.

Hem de remarcar que la senyora Rita Carrera, Vda. de Noguera, ha distingit el CENTRE amb el donatiu de la col·lecció d'aquest BUTLLETÍ i amb un important lot de llibres de la biblioteca del company desaparegut.

Oportunament ressenyarem aquest lot de llibres en la relació que mensualment es publica, i, entre tant, fem present a la generosa donant el nostre més profund reconeixement.

HOMENATGE A C. A. TORRAS.—El President del CENTRE i també els socis senyors Guilera i Nubiola representant, els darrers, la Secció d'Esports de Muntanya varen assistir, el dia 22 d'octubre a la festa de donar el nom de C. A. Torras a un carrer d'Espugues, sota l'organització del

«Grop Excursionista Germanor» d'aquella localitat.

En els parlaments que es varen pronunciar en l'acte del descobriment de la làpida tots els oradors enaltiren i posaren un cop més en relleu les múltiples virtuts del nostre plorat President, assenyalant el seu exemple com a model a imitar als actuals excursionistes i a les joventuts que segueixen les seves orientacions. El senyor Pau Vila va parlar en nom del CENTRE. Tractant-se d'excursionistes i d'honorar la memòria de C. A. Torras l'acte tingué un alt escalf patriòtic.

Secció de Folklore

EXPOSICIÓ NADALENCA D'IMATGERIA POPULAR.—S'ha projectat per a l'última desena de l'any una exhibició selecta d'estampes i fulls de soldats per tal de comparar la producció d'imatgeria catalana del passat amb la d'altres països. Hi haurà fulls francesos, alemanys, flamencs, italians, russos, xinesos i catalans, provinents de les millors col·leccions franceses i catalanes, els propietaris de les quals han tingut la gentilesa de deixar-los per a aquesta exposició amb tot i que alguns dels exemplars són fulls únics. L'exposició s'inaugurarà amb una conferència del President del CENTRE, senyor Pau Vila, sobre el tema *Originalitat de la imatgeria popular catalana*.

Secció de Fotografia

ACTIVITATS.—Aquesta Secció enceta les tasques aquest mes; per tant, no pot donar noves d'excursions realitzades durant el curs que comencem. Direm, però, que en el mes d'agost alguns companys s'entossudiren a visitar la vall d'Ordesa, tot i la calor que planà alguns dies damunt la terra.

Era a mitjans del mes suara al·ludit. A Barcelona feia una calor asfixiant, però en anar a dormir a Lleida la xafogor augmentà de tal

faisó, que gairebé no es podia resistir.

Ens endinsàrem a Aragó amb l'esperança de respirar amb més comoditat, i enlloc no ens trobàvem a gust; ni a Broto, on tot cremava com en un país tropical. La gent del país no sabia avenir-se'n.

En ésser a la vall d'Ordesa, trobàrem també la calor del pla. Era una paradoxa d'ofegar-se de calor en un indret alterós, voltat de muntanyes amb neus gairebé perpètues i on hom ha d'abrigar-se fins al pic de l'estiu. Doncs aquest any ha succeït al revés. Les nostres previsions de roba esdevingueren inútils, i més aviat ens feren nosa. Les hores migdials foren verament insuportables. En visitar les cascades tinguérem l'avinentesa de rebre algunes aenades fresques, llançades pel caient de l'aigua en rebotre damunt les roques després d'un trajecte vertical i alterós.

Els quatre companys que férem l'excursió, restàrem encantats de les bel·leses de la vall d'Ordesa, impossible de descriure en aquesta senzilla impressió, a través de la qual recordarem sempre la calor forta que haguérem de suportar. Fins a tal punt que decidírem recular a casa, davant l'espectativa de noves allaus caloroses a Aragó. Teníem el projecte d'anar a Sant Joan de la Peña i, deliberadament, ajornàrem aquesta visita per temps més avinent.

Secció d'Esports de Muntanya

ASCENSIÓ AL ROC BERNAT DE LES ILLES MEDES.—El dia 2 de setembre, cinc companys del CENTRE, Carles Bertrand, Enric Bufill, Ernest Mullor i Joan Roig, sortírem de Barcelona en automòbil per provar-ne l'ascensió. Al vespre acampàvem a la platja de l'Estartit, reunits amb el company Eudal Serra. L'endemà, a primera hora, llogàrem una barca motora que ens portà en mitja hora fins al roc, la qual esperà que estiguéssim de retorn i ens portà de nou a la platja; tot per quinze pessetes.

L'escalada és quelcom que val la pena; la bellesa del lloc, el passeig en barca prop de les illes i els nombrosos banys que prenguérem, altre tant. Es formaren dues cordades; la primera escalà en mitja hora els vuitanta-quatre metres que, en dret pendent, separen l'aigua del cim. En una llibreta trobarem els noms dels consocis que hi pujaren l'estiu darrer, gairebé feia un any just. Descendírem pel mateix lloc fent una sola doblada de corda d'uns vuit metres en el tros més dret i l'únic que té alguna pedra que es desprèn; tota la resta és seguríssim. Retornàrem a Barcelona passant per Palamós i seguint tota la cresta.

Més endavant publicarem una descripció de les illes i un relat més complet de l'excursió.

E. B.

VISITA ALS BOSCOS DE LA MATA I DELS ANGLES, AL CAPCIR.—10 i 11 de setembre. Es pernoctà al xalet del T. C. F. de les Bulloses. Ascensió al Carlit per l'Estanyllat; retorn per l'aresta NE. cap a la portella de la Grava, baixant, abans d'arribar-hi, en direcció a la pintoresca banda Nord del pantà.

DUES ASCENSIONS AL PUIGPEDRÓS DE MARANHES (CACERA).—La primera es féu des d'aquest poble. Es passà per l'estany de Malniu (tres hores fins al cim. La segona, des de Guils. Es pernoctà a la cabana dita «Les Cases», a una hora del poble. Espaiosa i confortable, l'esmentada cabana seria un excel·lent punt de partida per a pujar al Puigpedrós amb esquís durant l'hivern.

ROC DEL VIDRE DE LLO.—16 de setembre. Situada a la part baixa de la gorja del Segre i vigilant l'entrada de la vall com ardida fortalosa, alça la seva mola esquistosa una agulla d'arrogant aspecte, però de fàcil ascensió, coneguda pel nom de Roc del Vidre.

El muntanyenc que hagi seguit el camí que de Llo s'enfila a Finestrelles no haurà deixat de remarcar-la

ni d'admirar els seus estimbats caients. Pel costat Sud, s'alça d'una sola tirada vertical i en desplom a voltes. La banda de Cerdanya és un bell exemple de pedra brunyida que alterna amb la traïdora inclinació d'unes clapes d'herba llarga i relliscosa. En canvi, el costat de ponent, amagat a l'esguard del camí, té l'aspecte acollidor i es deixa pujar gairebé sense més dificultats que les que oposen la gran abundor de bàlacs i de bardisses, que tot sovint cedeixen en agafar-s'hi amb mà excessivament confiada. A estones es pot pujar amb les mans a les butxaques, d'altres, en els trossos de més inclinació, és precís d'arrapar-se a l'esquist, llisquent i de poques preses, i amb el qual la sola de cànem de les nostres esparidenyes no arribà a simpatitzar del tot. S'arriba al cim després de remuntar el darrer tros prop de l'aresta que domina l'estimbada paret Sud del costat de Finestrelles.

És així com aquella tarda, ja post el sol, ens trobarem el meu company i jo dalt del cim per curta estona. Sortírem de Puigcerdà després de dinar, i, abans que el carrilet elèctric que fa el trajecte de La Tour de Carol a Villafranche, no ens deixà a Saillagouse, transcorregué bona estona. Amb un pas ràpid fèrem en menys d'una hora la distància que separa la «gara» del peu del Roc; deixàrem a baix, per inútils, la corda i altres estris no menys pesants, puix ja vèiem que no tindríem prou temps per a intentar l'escalada pels llocs d'accés problemàtic i entretingut si volíem arribar a l'últim tren. Ja la fosca començava a fer incerts els contorns propers i haguérem de començar la davallada per tal d'aprofitar la darrera i migrada claror d'un capvespre núvol. Amb tot i això tinguérem prou feina per anar trobant els llocs seguits a la pujada i no embrancar-nos (aquí la paraula té un setit real) pels mals passants que fineixen en algun abisme. Quan arribàrem a baix i emprenguérem el camí de retorn tot seguint la part baixa de la gorja, es

téu de nit. Unes estones de xipollegar dintre el riu i d'altres d'anar caminant per dintre d'uns recs que hi ha al costat, ens refrescà d'allò més, i ens féu pensar el divertit que, a vegades, resulta deixar-se a casa el llum elèctric. A Saillagouse també aprenguérem la interessant notícia que el pròxim tren per a Puigcerdà no sortia fins a l'endemà de bon matí. Ens haguérem de conformar a fer a peu els onze quilòmetres de carretera que ens feren arribar a casa a les deu tocadetes de la nit.

Enclotat al fons d'una vall, no domina el Roc del Vidre llunyans horitzons, ni és recomanable per al grimpaire que cerqui una roca segura i noble; el remor del Segre, que puja de la fondalada, el color fosc de la pinada, enfront, i la intensa sensació de solitud que hom gaudeix dalt de la reduïda plataforma, fou el que per a nosaltres constituí el principal encant d'aquell lloc feréstec.

E. BUFILL

SEGONA TRAVESSIA PRINCIPAL DE LA CRESTA PEYRAFORCA-MARFAING. — És tracta de la part compresa entre el Peyraforca i l'agulla designada per en Xandri i en Casanelles amb el nom de Gegant.

El dia 20 de setembre pujava amb el company Eudald Serra al Peyraforca per una de les nombroses canals que el ratllen de dalt a baix. Un fort vent de l'Oest feia passar rabents per sobre nostre espesses nuvolades que, sense temps d'aturar-se, continuaven llur cursa cap al Carlit. Aquell dia no havíem matinejat prou, puix eren les dues de la tarda quan deixàvem el cim per seguir la carena. Sinó tota, esperàvem almenys fer part de la travessia, i si ens agradava, tornar-hi al cap de dos dies i provar de fer la resta. En aquell moment esperàvem que hagués passat algú abans que nosaltres. No trobàrem, en aquest trajecte, cap dificultat esmentable; més aviat una escalada entretingudíssima i molt variada per sobre d'un granet de preses abundants i segur

com pocs. L'única vegada que férem ús de la corda, fou per escalar un petit gendarme d'uns sis o vuit metres, tan subtil que semblava que s'havia d'enderrocar en pujar-hi, i per baixar-ne el cantó oposat, en lleuger desplom; això tot evitant revoltar-lo pel S., on hi ha un passatge del tot practicable. A dos quarts de quatre parà el vent i els núvols s'estacionaren a sobre nostre; a les quatre ens veiérem obligats a baixar a correuita cap avall enmig d'una tamborinada d'aquelles que queden llargament a la memòria, i el mateix vespre dormíem a Puigcerdà. El mal temps i la boira persistiren tants dies seguits que vàrem desistir de tornar-hi.

Horari sense descansos: de Porta a la cabana del vaquer, 1 h. 5 m.; de la cabana a sota la canal del Peyraforca, 1 h.; ascensió al Peyraforca, 45 m.; del Peyraforca a la bretxa del Gegant, unes dues hoacs.

E. B.

Secció d'Arqueologia

EXCURSIÓ A TOSSA I EMPÚRIES. — El dia 12 d'octubre tingué lloc una excursió a Tossa i Empúries, organitzada per aquesta Secció. Els excursionistes foren els senyors Casades, Calvo i senyora, Damians, Roig, senyora i senyoreta Roig, Rovira, Riera, Benet, Valeri i filla, Castillo, Figuerola, Gich i senyora, Pach i senyora, Font, Fonta i senyora, Ramon i filla, i senyora Cot.

A dos quarts de set del matí sortiren de la Plaça de Catalunya, en autocar, i arribaren a Tossa a un quart de deu. Després d'un petit descans, visitaren la villa romana, descoberta en aquella localitat. El senyor Castillo ilustrà la visita amb una conferència en la qual detallà el procés d'aquest descobriment i les particularitats de l'esmentada construcció.

Els nostres excursionistes foren invitats, també, per mossèn Josep Soler de Morell a visitar el seu estudi, en el qual pogueren admirar les no-

tables col·leccions de dibuixos i pintures de paisatges, monuments i curiositats diverses de Tossa.

Visitaren també el recinte mural·lat de la Tossa medieval, o vila vella, i continuaren després l'excursió cap a Sant Feliu de Guíxols, S'Agaró i l'Escala, on arribaren a dos quarts de cinc de la tarda, per haver sofert una «panne» que els féu retardar tan extraordinàriament.

Després de dinar ràpidament, visitaren el Museu instal·lat en el clos de les ruïnes d'Empúries. El senyor Emili Gandia encarregat de les excavacions d'aquell recinte, atengué molt amablement els visitants i els donà tota mena de detalls i explicacions.

Finalment, els excursionistes retornaren a Barcelona sense altre incident que la *panne* abans esmentada.

Secció de Cinema

III CONCURS INTERNACIONAL DEL MILLOR FILM.—Hi ha expectació per a conèixer els resultats d'aquest Concurs que tindrà lloc a París el mes entrant. La Secció fou delegada especialment per a seleccionar la representació dels cineistes de la nostra terra, i amb la cooperació i assistència de totes les agrupacions d'aficionats de Catalunya escollí els films següents: *Abelles*, de Joan Prats; *Ritmes d'un dia*, de Domènec Giménez; *Riu avall*, d'Isidre Socías, i *Montserrat* i *El Reporter mecànic*, de Delmir de Caralt.

DISTINCIÓ A LA SECCIÓ.—Per la nostra actuació envers el Cinema Amateur hem estat nomenats Socis d'Honor de l'«Institute of Amateur Cinematographers» l'organisme anglès que representa tots els aficionats britànics davant el món.

BIBLIOGRAFIA

J. AMORÓS.—*D'una troballa de monedes emporitanes i la possible cronologia de les monedes d'Empúries*.—Barcelona, 1933.—Junta de Museus. Sèrie A.—l'úm. 1.—24 pp.—13 figures. Un quadre sinòptic.—Bibliografia.

Assenyalat servei ha fet el docte numismàtic senyor Amorós amb la publicació, objecte d'aquesta nota, per les clarícies que proporciona al problema de les característiques dels exemplars numulars descoberts a Empúries l'any 1926, per l'excavador senyor Gandia, a qui és deguda, com és notori, la gairebé totalitat de la resurrecció de tan notable estació arqueològica.

Les 894 peces que formen el tresor han estat estudiades, amb cura exquisida, pel senyor Amorós; i no cal ponderar la riquesa que representa per al gabinet numismàtic de la nostra terra, ja prou important.

Dos tipus estilístics són de notar en els exemplars descoberts: un més arcaic que l'altre i, en tots ells, el cap d'Athenea, gal·leada, a la dreta i el casc amb corona de fulles d'olivera, a l'anvers; i la xibeca, de front, per dalt rodejada de dues branquetes d'olivera i presenten les lletres EM al revers, diferentment col·locades en els exemplars com responen a dues emissions o grups. Al primer, que pot correspondre al període dit arcaic grec, i l'altre al període dit grec de transició. Aquestes circumstàncies permeten a l'autor d'incloure les primeres en un termini de temps abans del 480; i les segones, entre el 480 i 447, seguint l'opinió de Babelon, atribució que ve confirmada per les dades referents a les circumstàncies i resultats de l'excavació, que donà lloc a la troballa feta pel benemèrit senyor Gandia. Examinades aquelles am

còpia d'erudició, per l'autor, resulta evident l'època esmentada de les monedes objecte d'estudi.

La decadència política i financera d'Atenes, començada el 440 per la revolta del Samiencs, produí la desaparició de la supremacia monetària atenesa, i guanyà Siracusa, capital de Sicília, l'hegemonia que perdé la capital de l'Àtica. Aquests fets històrics expliquen la causa del canvi de tipus numulars per part dels emporitans, en les noves encunyacions, en les quals hom imita els tipus siracusans.

La diversitat de tipus de les monedes obliga l'autor a plantejar la qüestió de si elles representen el final i un començament de la seva circulació, la causa i el temps en què això succeí, punt desenrotllat amb gran competència.

La perfecció artística de les monedes siracusanes del temps de Dionís l'Àtic, (407-367) explica que fossin imitades arreu del món occidental. Siracusa fou vencedora dels seus enemics els cartaginesos, derrotant Himilton, el qual comptava amb els ibers entre les seves tropes mercenàries. Aquests, en ésser vençuts els cartaginesos, es posaren a sou del sobirà siracusà, el

qual pogué trametre a Esparta un exèrcit de 2.000 ibers i celtas; fet històric que retreu l'autor, i per mitjà del qual s'explica que aquesta gent estrangera posseís moneda corintia i siracusana, amb la qual cobrava la soldada. D'aquí l'aparició a Empúries de monedes d'ambdues procedències, el segle xv, caracteritzades pel Pegàs i el cap d'Aretusa o de Persèfone respectivament.

L'aparició d'un cert tipus de dracma emporitana, dóna peu perquè el Conservador del Gabinet numismàtic faci una interessant disquisició en el detall de la qual no podem entrar per manca d'espai. Resulta que es tracta d'una moneda imitació de les cartagineses. Tal vegada, l'exemplar casualment trobat al turó de Sant Nicolau de L'Atmetlla del Vallès, pertany a les dites imitacions. Estudiat pel savi numismàtic R. de Berlanga, afirma que és una autèntica moneda cartaginesa.

Creiem que és un deure de fer esment d'un treball que no pot qualificar-se, com fa l'autor, d'«esquifit», i, en posar-lo a discussió, fa un bon servei a la numismàtica primitiva del nostre país, mai no prou lloada.

P. C. i G.

NOTICIARI

COMISSIÓ DE REFUGIS.—S'han proveït de palla nova, llenya i atuells de cuina el refugi d'hivern de la Renclusa, i el refugi Torras, de la serra de Cadí. El refugi d'Ull de Ter tancà el règim d'estiu el dia 20 de setembre, quedant obert el refugi lliure, sense provisió de llenya ni palla; el refugi guardat pot ésser obert als socis i excursionistes responsables, si passen avís oportunament a la Secretaria per tal de fer-hi pujar des de Setcases el nostre guarda encarregat d'aquest servei.

Al refugi C. À. Torras hi han estat fetes diverses obres per tal de

reparar els desperfectes causats pels elements atmosfèrics, i altres avaries interiors. Ens complau de comunicar que la xemeneia-llar de foc ha estat renovada totalment, afegint una segona xemeneia per a obtenir un bon tiratge de fum. La cuina central (poëlle) ha estat novament instalhada amb tuberia de fum col·lada al carener de la teulada. Tenint un especial interès en la conservació d'aquest únic exemplar de refugi lliure al Pireneu, amb un material confortable, encara que senzill, la Comissió de Refugis dedica una bona part del seu pressupost

a reparar-lo i millorar-lo. L'experiència que del mateix se'n deriva pot ésser molt útil per a ulteriors construccions i projectes. Se us prega de comunicar les novetats que hi trobeu en les vostres estades.

CONSTITUCIÓ DE LA FEDERACIÓ CATALANA D'ESQUÍ.— La ponència que durant l'estiu va redactar el projecte d'Estatuts per a una Federació Catalana d'Esquí, finí el mes de setembre l'encàrrec que li féu la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. El mes d'octubre se celebraren un parell de reunions plenàries, amb assistència de 18 delegats d'entitats per tal de discutir i aprovar els estatuts definitius que han de regir la nova Federació Catalana d'Esquí. Una vegada votats els nous Estatuts quedà constituïda la nova Federació, la qual actuarà dins la Federació d'Entitats Excursionistes, i aplegarà les Seccions d'Entitats Excursionistes i també els Esquí-Clubs que es vagin formant.

L'elecció del Comitè que ha d'integrar la primera Junta directiva es resolgué com segueix:

Presidència, CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; Vice-presidència, Agrupació Excursionista Catalunya; Tresorer, Club Alpí Núria; Secretari, Club Excursionista de Gràcia; Vice-secretari, Unió Excursionista de Catalunya; Comptador, Centre Excursionista Rafel de Casanova; Vocals, Unió Excursionista de Vic i Esquí Club d'Andorra.

El CENTRE ha designat el Dr. Antoni Aguilar perquè en nom seu actuï com a President de la Federació.

Esperem poder ocupar-nos sovint d'aquest organisme, i comentar la seva orientació i els seus treballs altament profitosos a l'Esquí català.

MISSA A LES 4 DEL MATÍ.— Establert el tren especial de les 5 del matí, que circularà els diumenges i els dies de festa, hom recorda que els esquiadors que vulguin complir el precepte dominical, abans de la sor-

tida, podran fer-ho, com en anys anteriors, a la missa de les 4 del matí, a l'església dels PP. Dominics, del carrer d'Àusias March.

ESTUDI GEOLÒGIC DE LES AIGÜES MINERALS DE CATALUNYA.— El Dr. J. R. Bataller, President de la nostra Secció de Geografia i Geologia, ha publicat recentment dos treballs dintre el camp d'aquests estudis hidrogeològics. L'un d'ells porta per títol *Condiciones geológicas de las aguas minerales de Catalunya*, i ha estat publicat pel Laboratori de Geologia del Seminari de Barcelona. L'altre, que fou l'aportació catalana al XIV Congrés Internacional d'Hidrologia celebrat a Tolosa a començaments del mes d'octubre passat, tracta de *Les eaux thermominerales de la Catalogne*, i ha estat publicat en el *compte rendu* de l'esmentat Congrés. Els dos treballs, portats a terme amb la competència científica del nostre consoci, constitueixen la primera exposició de conjunt de les aigües minero-medicinals catalanes fetes des del punt de vista geològic.

CONVENI AMB MONTAÑEROS DE ARAGÓN.— Des que va iniciar-se la col·locació de les llibretes registre en els cims dels Pirineus, la Secció d'Esports de Muntanya en dipositava indistintament al Pirineus catalans i als aragonesos, i s'estenia fins al Mont Perdut. D'aquesta manera s'ha vingut continuant fins a la data, essent bastant nombrosa la llista de cims que tenen dipositada una de les nostres llibretes.

En començar aquesta tasca no existia, almenys d'una manera coneguda per nosaltres, cap entitat aragonesa que pogués interpretar la nostra acció com una merma de facultats que li eren pròpies. Bastants anys després va constituir-se l'animós grup de «Montañeros de Aragón», el qual, a poc a poc, ha anat adquirint importància i intensificant la seva campanya pirenenca. Coneixadora la Secció d'aquestes activitats, darrerament prengué l'acord de comunicar oficialment a la

Junta Directiva de «Montañeros» que, creient-los capacitats per a fer-se càrrec de la nostra antiga organització de llibretes-registre, els proposàvem que en el successiu volguessin ells continuar i ampliar el que nosaltres havíem començat.

Si alguna salvetat, afegiem, es pot fer, aquesta hauria d'ésser per a la regió de la Maladeta, on, per la seva proximitat a Catalunya i principalment per tenir emplaçat allí el Xalet-Refugi de la Renclusa, podria continuar el CENTRE mantenint-hi les seves llibretes en tots els cims del massís.

Tinguérem la satisfacció que aquesta proposició nostra feta amb tota espontaneïtat fos acollida amb efusió per part dels directius de l'entitat aragonesa, i d'acord amb això, d'ara endavant en els cims pirenenics d'Osca, excepció feta de la regió de la Maladeta, les nostres llibretes seran reemplaçades per les de «Montañeros de Aragón». Així podran intensificar la seva tasca i evidenciar als ulls dels nombrosos turistes estrangers que visiten els seus cims principals que, tal com pertoca, és una entitat aragonesa la que té cura d'ordenar tot el que es refereix a les seves pròpies muntanyes.

NOVA ENTITAT I NOU REFUGI.—Ens assabntem amb satisfacció que l'«Esquí Club Andorrà», entitat que començà a actuar el darrer hivern, ha rebut una estructuració definitiva i que es proposa treballar resoltament propagant els esports de neu dins el territori andorrà.

La primera obra que s'ha emprès ja és de categoria. Es tracta d'habilitar com a refugi per a esquiadors una construcció situada sota el port d'Envalira, a 5 quilòmetres de Soldeu, i a 2.100 metres, en regió privilegiada en gruix i qualitat de neus.

Aquest refugi, que serà guardat, amb servei de cantina i restaurant, tindrà unes 40 lliteres, i estarà proveït de llum i calefacció elèctrica.

La inauguració del nou refugi tindrà lloc a primers del mes proper, i a continuació rebrà, amb tota seguretat, les visites de nombrosos esquiadors.

UN TRASBALSAMENT DELS ESTUDIS PREHISTÒRICS.—En el recent Congrés de l'Institut d'Antropologia de Londres, les comissions arqueològica, geogràfica i paleontològica que anaren a estudiar l'Est africà presentaren uns quants cranis humans i diversos trossos d'estrís de pedra, recollits en les expedicions investigadores realitzades a través del sudit territori. Els membres de les comissions estan d'acord en afirmar que els cranis daten de mitjans de l'època pleistocena. Ultra això, una mandíbula trobada a Kanam resulta ésser més antiga encara, puix perteneixeria al pliocènic, dins els temps terciaris. D'acord amb aquestes afirmacions resultaria que l'home existia a l'Est africà fa mig milió d'anys. I que, a judicar per les restes d'«Homo habilis» trobats, l'home tindria aleshores ja una certa civilització. També es dedueix de les restes humanes recollides que la constitució anatòmica fóra molt semblant a la de l'home d'ara. Hom sap que el crani del sinantrop descobert als voltants de Pequín se sembla més al cap d'un simi que al d'un home; en canvi els cranis trobats per les susdites comissions no tenen cap caràcter simièsc. Resultarà, doncs, que l'espècie humana serà molt més vella del que s'havia cregut fins ara? Aquestes troballes donen molt que parlar al món dels especialistes en aquestes matèries. Ara com ara ja s'anuncia una nova expedició a l'Est africà per a l'any pròxim.